

magazine

KIES **KLEUR**
IN GROEN

Uitgelicht:

Bewustwording van leerlingen

Duurzame Rotterdamse
diversiteit

Groene handelsbetrekkingen
Nederland-Turkije

inhoud

---

3 Zenden-Ontvangen

Van de eindredactie

---

4 Door de bril van

Lise Schregardus Van het Productschap Tuinbouw

---

5 Kies Kleur in Groen in 2012/2013

Maatwerk

---

8 Duurzame Rotterdamse diversiteit

Allochtone jongeren op de bres voor het milieu, interview met Mohamed Hacene

---

11 Vooraankondiging Spots on Jobs

11 Cherry Blossom

12 Bewustwording van leerlingen

Verplaats je in een ander

---

19 De Bazar

Tips voor lespakketten, tentoonstellingen, boeken en nog veel meer

---

20 De praktijk van diversiteit

De Groene schuur in Groessen

---

22 Nederland en Turkije: groene handelsbetrekkingen

Bijzonder verhaal over een Turkse veehouder in spé

---

26 Oogst uit Suriname

Maureen Silos over duurzame landbouw in Suriname

---

29 Column Kaka-iiigee

'Versie 2' door Esther Wouters

---

31 De nieuwe website is online!

Op de cover Mohamed Hacene op de Rotterdamse dakakker. Lees zijn succesverhaal op pagina 8.

Zenden-ontvangen

Eerst moet de boodschap overkomen, dan de mening veranderen, en dan pas kun je hopen op een gedragsverandering. Het is het standaardrijtje dat je leert als je met communicatie - en dan met name voorlichting - bezig bent. Dat eerste is al moeilijk genoeg. Hoe krijg ik de boodschap overgebracht in het informatie- en reclamegeweld dat op iedereen af komt? Hoe bereik ik mijn doelgroep en komt de boodschap over? Met de reclamecampagne voor de Nederlandse tuinbouw (It's Alive) is dat goed gelukt. Door een slimme mediamix van online- en offline media denken jongeren nu positiever over de tuinbouw. Projectleider van It's Alive, Lize Schregardus, kijkt in dit nummer van het Magazine door haar bril naar de stedelijke (allochtone) doelgroep en de werkgevers in de tuinbouw.

Verder staat bewustwording in dit nummer centraal. Hoe maken we onze leerlingen bewust van zaken in onze maatschappij die er toe doen? De school heeft een rol in het bewustmaken en gedrag veranderen van leerlingen. Adverteerders en communicatieadviseurs kijken wel eens een beetje jaloers naar docenten. Zij hebben die leerlingen voor hun neus, op hun stoel -hopelijk aandachtig- in de klas. Als het goed is ver uit de buurt van hun mobieltje, radio en televisie. Niks mediamix en slim advertenties inkopen. Of hopen dat de billboards genoeg attentiewaarde hebben en het MTV-programma genoeg kijkers. Nee, hup: zenden en ontvangen. De docent praat en de leerling luistert. Dus dat kan toch niet zo moeilijk zijn, die burgerschaplessen?

Maar dat is natuurlijk veel te kort door de bocht. Gelukkig is ook bekend, dat je boodschappen niet zo maar over de schutting kan gooien en er vanuit kan gaan dat ze aankomen. Sterker nog, dat kan averechts werken. Goede communicatie en dus ook een docent, moet leerlingen raken om tot ze door te dringen. Hoe het groene onderwijs dit doet en welke tools zij hierbij inzet, lees je in het verhaal van Ton van den Born vanaf pagina 13. In Rotterdam ook een mooi voorbeeld van hoe je een bepaalde boodschap over milieu toch uitstekend kan overbrengen op een doelgroep die zich daar eigenlijk helemaal niet mee bezig houdt. Een prachtige oplossing! Mohamed Hacene vertelt er alles over in dit nummer én hij siert de voorpagina vanaf zijn 'dakakker'.

Kortom, volop inspiratie weer in dit Magazine. Na alle mooie voorbeelden zelf aan de slag op school? Kijk dan vooral op de nieuwe website van Kies Kleur in Groen en lees het artikel over alle activiteiten, want meer dan ooit komt Kies Kleur in Groen naar u toe dit jaar!

Mirjam Kuggeleijn,
eindredacteur van het Kies Kleur in Groen Magazine.

door de bril van

Iedereen kijkt met andere ogen naar Kies Kleur in Groen. Soms geeft het opzetten van een andere bril ineens een hele andere, ruime blik. In 'Door de bril van' kijken we door de ogen van één van onze lezers naar het project.

Lise Schregardus

Lise Schregardus is projectleider van It's Alive, de campagne van de Nederlandse tuinbouw, uitgevoerd door het productschap Tuinbouw

TEKST: MIRJAM KUGGELEIJN
FOTOGRAFIE: MARION KLERKEN

Met It's Alive richten wij ons op alle jongeren. We maken hierbij geen onderscheid naar afkomst, seksuele geaardheid en of ze van stad of platteland komen. Ze hebben namelijk allemaal hetzelfde - verkeerde - beeld van de tuinbouw.

Turkse- en Marokkaanse jongeren kiezen niet snel voor de sector omdat ze het werk associëren met armoede in het thuisland: simpel, eenvoudig en zwaar werk. Maar Nederlandse jongeren denken er vaak net zo over. Eigenlijk hebben veel beroepen die voortkomen uit een ambacht hier last van. Met onze campagne willen we uitdragen: 'welke interesse je als jongere ook hebt, de Nederlandse tuinbouw biedt altijd een boeiende carrièrekans. De Nederlandse

'Jongeren zijn jongeren, welke kleur ze ook hebben'

tuinbouw is belangrijk voor de Nederlandse economie en is een moderne internationale sector met hightech bedrijven'. Dus heel

duidelijk gericht op alle jongeren.

Voor tuinders is culturele diversiteit eigenlijk geen op zichzelf staand onderwerp. Zij zijn vooral op zoek naar mensen. Werknemers die de handen uit de mouwen willen steken, op alle niveaus. Werkgevers zeggen: jongeren zijn jongeren, welke kleur ze ook hebben. Op dit moment is er - door de economische crisis - geen acuut arbeidsmarktprobleem. Dat maakt campagne voeren wel eens wat lastig uit te leggen. Ondernemers realiseren zich niet dat het veranderen van de beeldvorming iets is van een hele lange adem.

Gelukkig is It's Alive bewezen succesvol. De campagne heeft een aantoonbaar effect op het beeld dat jongeren van de tuinbouw en het werken in de tuinbouw hebben, mbo'ers scoren hier zelfs nog iets hoger dan hbo- en wo-studenten.

Afgelopen zomer waren er werkvakanties te winnen in de tuinbouw. Daar hebben we erg veel positieve reacties op gehad. Deze werkvakanties richtten zich vooral op wo-hbo, maar als we in 2013 door mogen met It's Alive, komen ook de mbo'ers aan bod. We zoeken dan werkvakanties dichterbij huis, een 17-jarige kun je niet zomaar naar het buitenland sturen. Of in een vertrouwd thuisland: er zijn al goede contacten met innovatieve bedrijven in bijvoorbeeld Marokko.

Ik denk dat we een heel diverse doelgroep aan kunnen spreken. Zelf kom ik regelmatig in de Utrechtse wijk Lombok, één van de meest gemêleerde wijken in Nederland. Daar zie je ontzettend veel ondernemerschap onder de multiculturele bevolking. En waar kun je nu beter ondernemen dan in de tuinbouw? ■

Kies Kleur in Groen 2012/2013

Maatwerk

De groene onderwijsinstellingen zijn op stoom met Kies Kleur in Groen. Met resultaat. Zoals meer instroom van niet-westerse allochtone leerlingen. Maar ook structurele aandacht in het curriculum voor diversiteit. Leerlingen en studenten leren steeds vaker in hun groene opleiding over het omgaan met diversiteit in hun werk en de samenleving. Op veel scholen is er al extra aandacht voor de positie van lhbt (lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender) -leerlingen en -medewerkers. We hoeven het belang van Kies Kleur in Groen steeds minder uit te leggen aan docenten en managers. Het is iets van de instellingen zelf geworden.

TEKST: ESTHER WOUTERS EN MARJOLIJN VAN EENDENBURG | FOTOGRAFIE: TON VEN DEN BORN

De regio in – maatwerk

Maar we zijn er nog niet. Op locaties kan nog veel meer structureel in gang gezet worden. Zodat diversiteit blijft als Kies Kleur in Groen ophoudt. Daarom komen we dit jaar groene onderwijsinstellingen ter plekke en vraaggericht ondersteunen. Met een palet aan activiteiten, die we maatgericht en op vraag inzetten op locaties en in de regio. Het communitylid van je instelling is het beste op de hoogte van de mogelijkheden. Kijk ook eens op de vernieuwde website www.kieskleuringroen.nl bij 'activiteiten vanuit Kies Kleur in Groen'. Daar vind je zowel de landelijke als de regionale maatwerkactiviteiten. In dit nummer lichten we één maatwerkactiviteit er uit: de schoolbrede bijeenkomst.

Scan de QR code voor het overzicht van activiteiten

Helpdesk Kies Kleur in Groen

Eén telefoontje naar de Kies Kleur in Groen-helpdesk is voldoende om in gang te zetten dat er overleg komt met het lid van de coördinatiegroep Kies Kleur in Groen, die voor je regio werkt. Samen met het communitylid van je instelling wordt bekeken welke activiteiten het beste ingezet kunnen worden om aan de ambities van je locatie rondom diversiteit te werken. Er worden afspraken gemaakt over de organisatie van activiteiten of een heel traject. Deze aanpak staat open voor alle locaties van het groene onderwijs, van vmbo, mbo, hbo tot wo. Ongeacht of deze dit jaar gebruikt maakt van de locatiespecifieke subsidie in het kader van Kies Kleur in Groen. Het nummer van de helpdesk Kies Kleur in Groen is 06-30283154. >>

In the picture: de schoolbrede bijeenkomst

Zo divers als het project Kies Kleur in Groen is, zo divers zijn ook alle regionale maatwerkactiviteiten waarmee KKiG AOC's ondersteunt. In een reeks artikelen staat voortaan steeds één activiteit in the picture. We beginnen met de schoolbrede bijeenkomst.

Diversiteit in het onderwijs is heel breed en gaat bijvoorbeeld over sociale veiligheid, seksuele geaardheid, etnische en culturele verschillen. We zijn allemaal anders en met elkaar vormen we een leer- en leefgemeenschap. Het feit dat we allemaal anders zijn kan ons nieuwsgierig maken, maar misschien ook wel een beetje achterdochtig. 'Onbekend maakt onbemind' is niet voor niets een bekend gezegde. Soms hebben we gewoon een duwtje in de rug nodig om de confrontatie met die ander aan te gaan.

'Onbekend maakt onbemind'

Een schoolbrede bijeenkomst wil precieze onderwerpen bespreekbaar maken, zodat er bij docenten (teams) en daarmee ook leerlingen meer herkenning, begrip en acceptatie ontstaat. Om dat doel te bereiken, zet KKiG regelmatig interactieve werkvormen in, zoals theater. KKiG werkt landelijk samen met partners als 'Theater aan Z' en Forum (instituut voor multiculturele vraagstukken).

Er is veel voor te zeggen om diversiteit op school bespreekbaar te maken. Uit onderzoek blijkt dat 10% van de leerlingen worstelt met (ontluikende) homo-

seksualiteit. Als de school dit op een veilige manier bespreekbaar maakt, biedt het jongeren de mogelijkheid om zich met anderen te identificeren. Ze hoeven hun 'probleem' niet langer voor zich te houden en kunnen gewoon zichzelf zijn. Na de schoolbrede bijeenkomst over seksuele diversiteit startte Citaverde College in Horst een Gay-Straight Alliance. Bij dit steunpunt kunnen leerlingen en docenten terecht met al hun vragen over seksuele diversiteit. De bijeenkomsten kunnen ook andere vormen van diversiteit als insteek hebben.

Maatwerk kenmerkt iedere schoolbrede bijeenkomst. Afhankelijk van het doel – kick-off van het plan van aanpak, meer draagvlak voor het diversiteitsbeleid – wordt het programma van de schoolbrede bijeenkomst vastgesteld, in overleg met de projectleider KKiG en een directielid. De projectleider kan het initiatief nemen voor een bijeenkomst, maar dat kan ook een docent zijn die een thema schoolbreed bespreekbaar wil maken en hiervoor de steun krijgt van de teamleider.

Wie meer wil weten over de schoolbrede bijeenkomst kan vrijblijvend contact opnemen met Gertrude van den Brink (gjvanden.brink@wellant.nl). Namens KKiG coördineert zij de schoolbrede bijeenkomsten, waaraan voor AOC's geen kosten zijn verbonden. ■

Een kijkje in elkaars keuken maakte deel uit van de Schoolbrede bijeenkomst bij het Citaverde College

Overzicht van regionaal in te zetten activiteiten

Leernetwerk

Vorbereiding en realisatie van een regionaal leernetwerk gericht op professionalisering van een bepaalde functiegroep. Bijvoorbeeld HR-managers. In het leernetwerk wordt een bijdrage geleverd aan algemene kennisontwikkeling rond diversiteitsbeleid. Professionals als kennisdragers binnen groene instellingen worden toegerust met (interculturele) vaardigheden om diversiteit, vanuit de verschillende functies, in de eigen schoolpraktijk vorm en inhoud te kunnen geven.

Inspiratiesessies

Wanneer er in een regio bij meerdere locaties een diversiteits-thema actueel is kan op verzoek een inspiratiesessie cq expert-meeting worden georganiseerd.

Schoolbrede bijeenkomsten

Een schoolbrede bijeenkomst kan de kick-off van het plan van aanpak zijn, maar ook als doel hebben om het draagvlak te vergroten voor diversiteitsbeleid van de instelling of een discussie te starten in het team. Het is aan de instelling om te bepalen welke doelstelling zij met de bijeenkomst(en) wil bereiken. Het programma zal hierop worden aangepast.

Training op maat

Diversiteitstrainingen voor docenten worden op verzoek op maat in de regio aangeboden. Hierbij wordt o.m. samengewerkt met het lectoraat diversiteit en groen van de STOAS Wageningen en met SES Training en advies of een ondersteuner van eigen keuze.

Kies Kleur in de Klas

Docenten en deelnemers worden uitgenodigd en gestimuleerd om diversiteit in hun (vak-) lessen te verweven en hier op te reflecteren. Zij worden hiervoor beloond met een klein geldbedrag ad € 250,- Per convenantpartner kan besproken worden in hoeverre zij dit ook actief als beleidsinstrument willen inzetten.

Jouw klas, mijn klas

De methodiek voor de uitwisseling van deelnemers is beschikbaar. Deze kan met ondersteuning van FORUM op locatie worden ingezet.

Jij mag het zeggen

De methodiek voor debatten is beschikbaar. Deze kan met ondersteuning van FORUM op locatie worden ingezet.

Voorlichting allochtone ouders

De voorlichting en promotie van groen neemt FORUM standaard mee in haar activiteiten richting allochtone ouders (o.m. PAOO-netwerken). De convenantpartners kunnen FORUM inzetten voor advies en ondersteuning bij de voorlichting van allochtone ouders in de regio in de vorm van voorlichting bijeenkomsten en/of rondetafelgesprekken. Hierbij kunnen ook autochtone ouders van groene leerlingen betrokken worden (ouders voor ouders).

Regionale sociale kaarten

Op verzoek kan door FORUM een regionale sociale kaart worden opgesteld. In het verlengde hiervan kan FORUM worden ingezet bij het leggen van contacten met multiculturele organisaties in de regio.

Lokale integratieagenda

FORUM kan worden ingezet voor informatie over de lokale gemeentelijke integratie agenda's, alsmede ondersteuning bieden bij de participatie aan deze agenda's.

Focusgroep

Leden van de focusgroepen vertegenwoordigen diverse groepen. De focusgroep leden hebben een sterke positie ten opzichte van hun achterban en kunnen met instellingen en locaties meedenken en werken in de uitvoering van hun diversiteitsbeleid. De leden van de focusgroepen kunnen gekoppeld worden aan locaties en op verzoek ingezet in de regio. Op de website van Kies Kleur in Groen staan de leden met foto's en omschrijving en hoe in contact te komen.

Rolmodellen

Rolmodellen zijn mensen die een groen beroep uitoefenen en een diverse achtergrond hebben. Inmiddels is een rijk pallet aan rolmodellen beschikbaar die zich graag wil inzetten voor het groen onderwijs. Rolmodellen kunnen worden gekoppeld aan groene locaties of worden ingezet bij algemene voorlichtingsactiviteiten.

Samenwerking toeleverende basisscholen

Op verzoek van locaties contacten met gemengde basisscholen en vmbo scholen realiseren en afspraken over samenwerking maken. FORUM kan hierbij ondersteuning verlenen.

Samenwerking Onderwijs-Bedrijfsleven

Ter versterking van de relatie onderwijs-arbeid en in aansluiting bij het gedachtegoed van de Topsectoren/ HCA kan Aequor ter ondersteuning worden ingezet om regionale samenwerkingsverbanden op te bouwen en/of te verbeteren.

Groene stages voor niet groene deelnemers

Er is door Aequor in samenwerking met Wellantcollege ervaring opgedaan met groene stages voor niet groene deelnemers. Aequor kan locaties ondersteunen bij het realiseren van 'grijze' stages op groene bedrijven voor OCW leerlingen ter versterking van de instroom/doorstroom naar groen.

Professionalisering

Op aanvraag worden PR-coördinatoren in de regio getraind op diversiteitsdenken. Daarbij staat versterking van de externe oriëntatie (van buiten naar binnen denken) en diversiteitsproof maken van de communicatie en PR centraal.

Regionale evenementen

Bij grote evenementen waar veel OCW leerlingen komen w.o. Spots on Jobs en Skills Masters, zorgen voor aansluiting bij het diverse publiek. De rolmodellen kunnen hier ook bij worden ingezet.

Socratische gesprekken sociale veiligheid

Een socratisch gesprek is een dialoog waarin je middels open vragen aan elkaar, op zoek gaat naar waarden en waarheid rond bepaalde vragen. Kies Kleur in Groen organiseert socratische gesprekken rondom het thema sociale veiligheid op de school voor een specifieke doelgroep. Bijvoorbeeld voor locatieleiders of voor teamleiders. Het gesprek wordt begeleid door een geoefende socratisch gespreksleider.

Nieuwe initiatieven

In het plan is ruimte beschikbaar voor nieuwe activiteiten aansluitend bij regionale vraag en behoefte. In overleg met de partners van Kies Kleur in Groen wordt dan bepaald welke ondersteuning geboden kan worden.

Mohamed Hacene, rolmodel
voor Kies Kleur in Groen. Voor Wellantcollege denkt
hij op dit moment mee over inhoud én de werving
voor de mbo+ opleiding 'Urban Green'.

Duurzame Rotterdamse diversiteit

Allochtone jongeren op de bres voor het milieu

TEKST: TOON VAN DER VEN | FOTOGRAFIE: MARION KLERKEN EN KARIN OPPELLAND

Duurzaamheid, groene bewustwording, luchtkwaliteit: bekende termen in de maatschappij. Maar ook termen die soms ver van ons af staan: daar zijn 'anderen' toch mee bezig? Dat is toch de taak van de overheid? Door die houding is het vaak erg lastig 'de burger' direct te betrekken bij duurzaamheid, laat staan doelgroepen als jongeren en allochtonen. Het kan: Mohamed Hacene, beleidsadviseur milieu en diversiteit aan het Rotterdams Milieucentrum (RMC) heeft de succesformule gevonden.

In en op het gebouw waar het RMC kantoor houdt, wordt al snel duidelijk hoe hij zijn successen binnenhaalt. De sfeer in het kantoor komt meteen over als activerend: overal ligt voorlichtingsmateriaal en het lijkt eerder op een werkplaats dan op een bureau. Bovenop het gebouw ligt een prachtige groene verrassing: een 'dakker' oftewel dakakker. Het milieucentrum heeft hier niet zo maar een paar plantenbakken neergezet maar daadwerkelijk akkers aangelegd met paden om langs de groenten en de bloemen te kunnen lopen en zelfs twee bijenkasten. Lukt het op de grond niet, dan maken we Rotterdam wel groen 'op niveau'.

Poolcafés

Dat dynamische centrum is de spil in alle activiteiten. Van hieruit vindt voorlichting

plaats in de wijken, hier komen wijkbewoners en schoolkinderen kennismaken met de Rotterdamse akker, een uniek project dat inmiddels zo veel journalisten uit Europa, en laatst zelfs China, ontvangt dat het RMC nauwelijks aan de vraag kan voldoen. Het centrum werkt samen met tientallen door henzelf opgeleide milieuvorlichters, die voor een groot deel bestaan uit mensen uit 'moeilijk bereikbare groepen': allochtonen, jongeren, laagopgeleiden.

Hoe is Mohamed erin geslaagd hen niet alleen te bereiken maar hen zelfs actief in te zetten in 'dagelijkse duurzaamheid' in de wijken? Het antwoord is ontvullend: "Door binnen te lopen op plaatsen waar ze

'Op de titel milieuvorlichter kun je trots zijn'

zijn, bijvoorbeeld buurthuizen als het om buitenlandse vrouwen gaat en poolcafés als het om Marokkaanse jongeren gaat. Het gaat om contact en tijd. Je moet echt contact met mensen willen maken en dat mag gewoon tijd kosten. Dan blijkt dat Marokkaanse jongens eerst hard moeten lachen als je ze vraagt mee te werken aan groene thema's in de wijk. Maar ook dat diezelfde jongens eigenlijk blij zijn dat >>

je ze zo serieus neemt dat je juist hen vraagt. Ze doen niet allemaal mee, maar het zijn er genoeg en sinds het begin, zeven jaar geleden, gaat het inmiddels om tientallen milieuvorlichters. Die naam is ook niet toevallig gekozen: hij straalt uit dat de betrokkene deskundig is en een verhaal te vertellen heeft. Op zo'n naam kun je trots zijn."

Win win situatie

De milieuvorlichters hebben deskundigheid verworven op bijeenkomsten op het RMC. Daarbij hebben ze ook geleerd hoe ze presentaties kunnen houden en gesprekken moeten voeren. Zodoende is aan nog een belangrijke voorwaarde voldaan: de vraag 'wat heb ik er zelf aan?' Door de activiteiten voor het centrum zijn de jongeren op school en op hun werk bewuster en beter gaan presteren. De buurtbewoners zien dat ze er echt iets aan hebben als ze actief meewerken aan energiebeleid. Dit

project hebben ze 'OpZuinig' genoemd. Doordat de bewoners zich hiervoor inzetten, kunnen nu de woningcorporaties ook niet meer achterblijven en komen zij ook met energiebesparende maatregelen.

Chinezen

Er gebeurt inmiddels te veel om op te noemen: excursies naar het platteland, 'de boeren', jongeren binden met raps, filmpjes en internet. CO2-uitstoot en fijnstof zijn voor de Rotterdamse wijkbewoners concrete begrippen geworden, omdat ze de relatie kunnen leggen met schone, gezondere lucht in hun eigen wijk. Energiezuinig leven merkt iedereen direct in de eigen portemonnee.

De activiteiten richten zich op een breed publiek, ook in toenemende mate op VO- en basisscholen, 'anders ben je te laat', zegt Mohamed. Door de betrokkenheid van steeds meer buurtbewoners, door de

'Zo moeilijk is het helemaal niet'

zichtbaarheid van jongeren als rolmodel, krijgen jonge kinderen ook meer aandacht voor zogenaamde onbekende beroepen. Mohamed: 'Kinderen kennen alleen wat ze zien', en in combinatie met de zichtbare groene wereld op de dakakker, de excursies en de samenwerking met inspirerende nieuwe projecten, wordt duurzaamheid vanzelf zichtbaar en iets van alle culturen in de wijk.

Mohamed is uniek: hij praat gemakkelijk in het Nederlands, Arabisch, Berbers, durft ook een grapje met Surinamers en Chinezen te maken en hij heeft de nodige deskundige bagage in huis. Gelukkig blijft hij voorlopig nog graag aan het centrum verbonden. De succesformule wordt in binnen- en buitenland steeds bekender en hij legt zich nu onder andere toe op het opleiden van collega's die de Rotterdamse aanpak willen navolgen. Daarbij hoort dan ook de typisch Rotterdamse mentaliteit van 'willen aanpakken'. ■

Informatie

Rotterdams Milieucentrum:
www.milieucentrum.rotterdam.nl,
[www.twitter.com/milieudivers](https://twitter.com/milieudivers)
 opZuinig: <http://opzuinigmee.nl/>

Joy Bindraban

In een training voor PR en communicatiemedewerkers bij Helicon opleidingen, kon Joy door zijn kennis hele praktische aanwijzingen geven hoe de school de werving van allochtone jongeren kan verbeteren. Helicon gaf aan dat zijn opmerkingen voor hen enorme eye-openers waren.

Lees hoe je Joy voor je eigen organisatie kunt inzetten op www.kieskleuringroen.nl de mensen - focusgroep

Kies Kleur in Groen actief tijdens jongerenbeurs 'Spots on Jobs'

Van maandag 14 tot en met vrijdag 18 januari 2013 vindt opnieuw de beurs 'Spots on Jobs' plaats in de Fokkerterminal op de Binckhorstlaan 249 in Den Haag. We verwachten daar weer een heleboel stadse vmbo-leerlingen uit de omgeving, die zich gaan oriënteren op hun beroeps- en schoolkeuze. Vaak hebben ze geen idee van de vele mogelijkheden in het groen.

Rolmodellen en Focusgroepleden uit Kies Kleur in Groen dragen hun steentje bij. Er is een speciaal ouderprogramma en een aanbod voor decanen. Bedrijven zullen - ondersteund door Aequor - voor workshops zorgen die interessant zijn voor stadse kinderen. Er zijn nieuwe filmpjes in de maak speciaal gericht op diversiteitsdoelgroepen. Studenten Design van Wellantcollege zullen zorgen voor een geweldige aankleding van de grote AOC-stand, die als een spannend straatje wordt ingericht. Hier vertonen speciaal opgeleide promotieteams van leerlingen hun nieuwe vaardigheden. Kortom, geen jongere zal op de beurs voorbij kunnen gaan aan de groene sector! ■

Cherry Blossom

Cherry Blossom is getekend door **Abir**. Abir is achttien en zit in de tweede klas van het MBO Mediacollege in Amsterdam. Na schooltijd helpt ze in de bakkerij van haar ouders. Later wil ze striptekenaar worden. Ze tekent Cherry Blossom al vijf jaar. Voor het Kies Kleur in Groen Magazine ontdekt Cherry de werelden van het groene onderwijs. Abir geeft daar met haar tekeningen haar eigen invulling aan.

Bewustwording van leerlingen

Verplaats je in een ander

TEKST TON VAN DEN BORN | FOTOGRAFIE: TON VAN DEN BORN

Bewustwording van vooroordelen over seksualiteit, cultuur en geloof en begrip voor verschillen tussen mensen. Dat is een opdracht voor onderwijs. Het is één van de doelstellingen van Kies Kleur in Groen. Maar hoe doe je dat? Confrontatie, identificatie en een spiegel voorhouden, bijvoorbeeld met theater, lijkt goed te werken.

Waar wil je dat leerlingen zich bewust van worden? De samenleving is lang niet altijd zonnig en ideaal. Dat zie je dagelijks in het nieuws. Het is voor Nederlandse jongeren misschien een gelukkig toeval dat ze geboren zijn in een land met mogelijkheden en ruime toegang tot ongeveer alles wat ze willen. Maar ook onze ontwikkelde samenleving, komt voor dat er wordt gepest, gediscrimineerd en onderdrukt, dat mensen zich niet verantwoordelijk of ronduit a-sociaal opstellen. >>

Stap 1

Scholen willen leerlingen voorbereiden op hun functioneren in die samenleving. Niet zozeer om er alles uit te halen wat er voor hen in zit, maar vooral om een positieve bijdrage te leveren aan die samenleving. Bewustwording draait dan om besef van jouw plaats en jouw mogelijkheden in die samenleving, bewustwording van burgerschap. Wat is belangrijk, wat kan er beter in de wereld om je heen en hoe kan jij daarbij helpen? Want de gedachte, 'ja, dat is hartstikke belangrijk', leidt niet automatisch tot actie en resultaat. Bewustwording is slechts stap 1.

'Interactie werkt het beste'

Het besef dat mensen verschillend zijn en dat ze verschillend denken, daar gaat het om bij 'bewustwording'. Het is dan belangrijk dat leerlingen zich in een andere positie leren verplaatsen, vindt Elly Bolsius, docent burgerschap op het Nordwin College in Leeuwarden.

"Interactie werkt het beste", zeggen Jos Abels, docent maatschappijleer op het Citaverde College in Roermond en Marian van Hoof, artistiek leider van Theater aan Z. Wil je iets losmaken bij leerlingen, dan moet je ze actief mee laten doen. Niet alleen passief laten luisteren.

Andere positie

Burgerschap, sinds 2006 een verplicht onderdeel in het onderwijs, is een plek waar bewustwording gestalte

krijgt. "Wat daarbij steeds weer terugkomt", zegt Monique Krüger, docent burgerschap AOC Terra in Assen, "is de vraag: wat zijn de consequenties van je eigen gedrag, welke gevolgen hebben je handelingen voor de omgeving en wat wordt er van je verwacht in beroepssituaties? Hoe ga je bijvoorbeeld om met een conflict op het werk?"

Krüger geeft les aan mbo'ers op niveau 1 en 2. "Ze denken vaak heel erg vanuit de schoolsituatie en verwachten dat ze dingen aangereikt krijgen. Maar we leren ze dat ze zelf moeten gaan denken."

Elly Bolsius van het Nordwin College geeft les aan niveau 3 en 4 van het mbo. Ze belicht de opdracht van het onderwijs. "Eigenlijk ben je met de hele opleiding bezig om ze voor te bereiden op functioneren in de samenleving; dat gebeurt niet alleen bij burgerschaps-onderwijs. Je probeert een relatie te leggen met wat er buiten in de wereld gebeurt met de leerlingen. Het gaat dan om bewustwording bij leerlingen dat ze vanuit diverse kanten naar zaken kijken, niet alleen vanuit zichzelf. Dat ze zich in een andere positie kunnen verplaatsen."

En volgens Jos Abels, docent maatschappijleer en CKV op het vmbo in Roermond van Citaverde College, gaat het er bij hem om dat leerlingen een bredere kijk krijgen op wat er allemaal leeft in de maatschappij. "Dat ze bijvoorbeeld kennismaken met een ander type mensen. Ze hebben veel vooroordelen", zegt hij. "dat is te begrijpen, want ze kunnen niet oordelen zolang ze niet of nauwelijks met een homoseksueel of een allochtoon

‘Ik zou wel vaker voorstellingen zoals van Theater aan Z willen binnenhalen’

in aanraking zijn gekomen. Ze baseren zich op wat een medeleerling vertelt.”

Is dan niet het beste om dat ‘andere type mensen’ uit te nodigen? Ja, erkent Abels, je kunt ervaringsdeskundigen hun verhaal laten vertellen. Of nagespeelde ervaringsdeskundigen. “Ik zou wel vaker voorstellingen zoals van Theater aan Z willen binnenhalen. Niet zo incidenteel zoals nu, maar dat moet dan budgettair wel passen.” Overigens is besloten dat vo-scholen per 1 december 2012 verplicht zijn om het thema homoseksualiteit ‘bespreekbaar’ te maken.

Wat heftig!

Dan kom je op de vraag welke middelen ter beschikking staan om bij leerlingen aan bewustwording te werken, vooroordelen te bestrijden en het draagvlak voor diversiteit te vergroten. Naast de standaard lesstof voor maatschappijleer of het materiaal voor burgerschap.

“Je kunt ze bijvoorbeeld zelf dingen laten uitzoeken”, zegt Bolsius, “bijvoorbeeld over arbeid en werkloosheid. De methode is een handvat, maar Amnesty International heeft bijvoorbeeld mooi materiaal over de vraag: wat is vrijheid van meningsuiting en mag je dan alles maar zeggen? Leuke, prikkelende werkvormen zijn bijvoorbeeld stellingen in de groep of een soort Lagerhuisdebat waarbij ze een andere stelling moeten verdedigen dan ze normaal zouden doen. Dat wordt vaak gecombineerd met Nederlands: hoe vind ik argumenten, bijvoorbeeld over duurzaamheid, hoe gaan we om met onze planeet en wat zijn de gevolgen voor de derde wereld? Je kunt ook filmpjes laten zien, of beter

nog, zelf laten maken.”

“De excursies naar de rechtbank vinden ze heel indrukwekkend. Het komt dan soms dichtbij. ‘Jeetje, wat heftig!’ reageren ze dan. ‘Maar die rechter was wel schappelijk, hij luisterde goed en de verdachte kon ook nog een weerwoord doen.’”

Zaken zoals homoseksualiteit, culturele diversiteit en geloof komen structureel aan de orde, zegt Abels. “Maar wanneer iemand hierover een opmerking in de klas maakt buiten de lesstof om, is dat aanleiding om er iets mee te doen. Ik zal dat niet negeren. Het interactieve toneel is hier een welkome aanvulling op.”

“Hoe dat gaat, het toneel? Ze spelen niet alleen een toneelstuk, maar halen ook de leerlingen erbij. Dan zeggen ze ‘stop! Wat zou jij doen?’ De een weet het beter te verwoorden dan de ander, maar je houdt ze er wel bij op die manier. Dat is wat anders dan het boek volgen en discussiëren. Niet iedereen voelt zich hier altijd bij betrokken. Door de bijdrage van het interactieve toneel gaat het meer leven bij de leerling.”

Identificatie

“De voorstellingen gaan met name over seksuele diversiteit”, zegt Marian van Hoof van Theater aan Z. “De bedoeling is het thema bespreekbaar te maken. En daarmee de sociale veiligheid op school voor bijvoorbeeld homoseksuele leerlingen en docenten te vergroten.” Aanleiding voor de start van de theatergroep was ook een aanvraag vanuit de gemeente Nijmegen die geconstateerd had dat veel homoseksuele-, lesbische- en biseksuele jongeren zich niet veilig voelden op school. >>

“We waren aanvankelijk, net als veel groenscholen, een witte groep. Maar we speelden veel op scholen met een grote culturele diversiteit en we realiseerden dat we niet echt een afspiegeling vormden. Dat is nu veranderd. Het betekent dat we het thema breder kunnen maken en een grotere identificatie kunnen realiseren.” In de mbo-voorstelling ‘Geen gezicht’, een voorstelling die past binnen het onderdeel Burgerschap, gaat het over seksuele diversiteit in de multiculturele samenleving. De theatergroep heeft nu drie voorstellingen. De voorstelling, Lokaal G 1.25, wordt 100 tot 120 keer per schoolseizoen gespeeld, de voorstelling voor docenten 20 maal en de mbo-voorstelling, 75 keer. “Intensief, want soms spelen de acteurs drie keer op een dag

‘Gadverdamme, wat zullen mensen wel niet van mij denken’

dezelfde voorstelling. Dat is omdat we de groepen niet groter dan 75 leerlingen willen hebben. Want belangrijk is niet alleen dat leerlingen zich veilig voelen, maar dat er ook echt interactie op gang komt.”

Respectloos

De voorstelling Lokaal G 1.25 speelt zich af in een straflokaal waar Jeroen en Bram zitten. Jeroen heeft ontdekt dat hij homo is en vertelt het aan Bram, maar Bram wil geen homo als vriend. “Gadverdamme, wat zullen mensen wel niet van mij denken.” Ze krijgen ruzie en moeten naar het straflokaal. Net als Steef, die stiekem een Marokkaans vriendje heeft, en Rana, een meisje met

een Turkse vader en een Nederlandse moeder, die vertelt dat ze op meisjes valt. “Wij hebben geen homo’s hier op school”, reageert Bram boos op Rana, en vervolgens richt hij zich op Jeroen. Dat escaleert. Maar, zeggen de acteurs dan rechtstreeks tot het publiek, misschien was het anders gegaan als jullie erbij waren geweest in dat lokaal. Wat hadden jullie anders gedaan?”

“De meesten vinden het hard en respectloos dat Bram zijn vriend laat vallen”, zegt Van Hoof. De acteurs spelen de aanwijzingen van leerlingen uit of leerlingen grijpen zelf in en wijzen Bram terecht: ‘dat kun je toch niet zeggen!’ “Zo krijg je leerlingen vrij gemakkelijk aan het praten over een relatief moeilijk onderwerp onder pubers. Het vraagt inlevingsvermogen. De acteurs houden de leerlingen een spiegel voor van hoe ze denken. De leerlingen zien direct wat hun gedachten en hun aanwijzingen voor effect kunnen hebben.”

“We zien aan de reacties dat het leerlingen raakt en effect heeft op hun denken. We zijn ooit begonnen op AOC Oost in Twello en daar komen we nu al zes jaar op de ‘social day’. Een hele dag in het teken van voorlichting, met ook gayfarmers en COC-voorlichters. Je ziet dat het werkt. Ik weet nog dat we de eerste keer kwamen. De reacties waren best heftig, maar nu merk je dat er een andere sfeer hangt.”

Echt veilig

In de docentenvoorstelling van Theater aan Z wordt vooraf de stelling geponeerd: ‘op onze school kunnen alle leerlingen en medewerkers in alle vrijheid uitkomen voor hun seksuele geaardheid’. Ben je het eens of niet eens? En dan spelen drie acteurs een scene op de docen-

‘De meesten vinden het hard en respectloos dat Bram zijn vriend laat vallen’

tenkamer. Eén van hen, een nieuwkomer, is lesbisch. ‘Leerlingen vragen me of ik een vriendje heb. Kan ik zeggen dat ik een vriendin heb? Wat doen jullie er hier eigenlijk aan op school? Hoe veilig is deze school?’

“De discussie vindt net als bij de leerlingenvoorstelling plaats in het interactief gedeelte”, zegt Van Hoof, dus als de acteurs nog op het podium staan. Aan het einde van de voorstelling wordt gevraagd wat de docenten ervan meenemen. En vooraf vragen we of een afdelingsleider of directeur kan inleiden. Als dat niet gebeurt, vragen docenten zich af, wat moeten we ermee? Maar als ze zien dat het gedragen wordt door de school, kunnen ze er gemakkelijker iets mee doen. Dan kun je nadenken over sociale veiligheid en over vragen zoals: waar staan we zelf en hoe veilig zijn we nu echt? Scholen denken soms dat ze er pas over hoeven na te denken als er zich problemen voor doen. Onveiligheid kan juist zitten in het níet zichtbaar en bespreekbaar maken.”

“De directrice van een school waar we binnenkort komen, wil graag na de voorstelling nog verdieping. Er komt dan een extra training rondom de vraag: hoe willen we dat onze leerlingen straks de school verlaten? Wat kunnen we ze meegeven?”

Blij en ontroerd

Lukt het? Komt er meer sociale veiligheid op school, worden leerlingen zich bewust van hun vooroordelen en gaan ze zich anders gedragen? “We hebben weinig allochtone leerlingen op het Nordwin College,” zegt Bolsius, “maar over het algemeen is de tolerantie zowel naar hen als naar leerlingen met een andere seksuele geaardheid erg ruim. We hebben geen problemen.”

Daarbij merkt ze wel verschil tussen leerjaar 1 en leerjaar 2. “Leerlingen in leerjaar 2 hebben meer bagage en zijn verder >>

Advies Onderwijsraad over burgerschapsonderwijs

‘Steun scholen en leraren, stimuleer systematische kennisopbouw en bied scholen een inhoudelijk kompas’. Dat waren samengevat de aanbevelingen van de Onderwijsraad in een eind augustus verschenen advies: ‘Verder met burgerschap in het onderwijs’. De Onderwijsraad keek in opdracht van het ministerie van OCW terug op de ontwikkelingen in het burgerschapsonderwijs sinds de wettelijke verplichting in 2006 en doet aanbevelingen voor een vervolg. Het inhoudelijk kompas gaat volgens de Raad over democratie en identiteitsontwikkeling. Het gaat erom dat jongeren leren functioneren, vanuit eigen idealen, waarden en normen, in een pluriforme, democratische samenleving en dat ze het vermogen ontwikkelen aan deze samenleving een eigen bijdrage te (willen) leveren. Scholen moeten zelf invulling geven aan burgerschapsvorming. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht. Volgens de Onderwijsraad vinden scholen die ruimte prettig, maar ze willen graag meer houvast bij het planmatig invullen van burgerschap op school. Er ontbreekt bijvoorbeeld kennis over de meest geschikte aanpak voor groepen leerlingen en, hoewel er veel activiteiten en projecten rondom burgerschap bestaan, is er meestal geen systematische aanpak. Scholen hebben geen zicht op geschikte leermethoden en leermiddelen.

Mohammed Arab

Mohamed bedacht dat de beste manier om de agrarische sector te presenteren aan zijn achterban zou zijn, de zakelijke mogelijkheden van de sector te belichten. Hij organiseerde een groepsreis voor Marokkaanse Nederlanders uit Zeist, om in Spanje het agrarische coöperatiemodel te gaan bekijken.

Lees hoe je Mohammed voor je eigen organisatie kunt inzetten op www.kieskleuringroen.nl de mensen - focusgroep

op weg naar volwassenheid. Hun verantwoordelijkheidsgevoel wordt groter." Dat is ook een algemene indruk. En leerlingen oordelen genuanceerder naarmate ze ouder worden, meer weten over diversiteit en ook mensen hebben ontmoet waar ze aanvankelijk vooral vooroordelen over hebben.

"We vinden het in elk geval belangrijk dat voor het gevoel van sociale veiligheid er docenten en mentoren bij zijn als de voorstelling wordt gespeeld", zegt van Hoof. "Of het altijd lukt om in 90 minuten iets te veranderen bij leerlingen, weet je niet, maar we krijgen wel reacties, vooral van homoseksuele leerlingen, dat ze geraakt

en ontroerd zijn en blij dat we geweest zijn. Het is fijn om dat te horen."

Bewustwording en burgerschap op internet

Theater aan Z: www.theater-aanz.nl

Klassikale krantenquiz: nieuwsindeklas.nl

Lesmateriaal Anne Frank Huis: www.anne-frank.org/nl/Wereldwijd/Educatie/

Themasite SLO: jongeburgers.slo.nl

Lesmateriaal Amnesty International opschool.amnesty.nl/lesmateriaal/lesmateriaal

De Bazar staat in dit nummer ook in het teken van burgerschap. ■

Vier stappen naar resultaat

Elk (gezamenlijk) resultaat begint met bewustwording over een probleem, draagvlak om iets te veranderen, een goede actie met een niet al te ambitieus doel en tenslotte, een resultaat dat je kunt vieren.

1. Bewustwording

2. Draagvlak

3. Actie

4. Resultaat

Marian van Hoof

Theater aan Z werkt aan transgendertoneel

"De kern van wat leerlingen denken is meestal: je mag het wel zijn, homo, als wij maar niet zien dat je het bent. Een man is een man en een vrouw, een vrouw. Je kunt je als man niet vrouwelijk gedragen en andersom. Zo denken ze, en dat is begrijpelijk, want zo zijn ze meestal opgevoed. Zo hebben ze leren denken. Daar moet je doorheen prikken." "Het idee voor een transgender voorstelling is ook ontstaan uit het beeld dat die grenzen tussen mannelijk en vrouwelijk zo hard zijn. Vaste hokjes, rolpatronen en nog veel meer vooroordelen waarmee je de eigenheid van veel jongens en meisjes en alles wat daartussen zit, onderdrukt. We onderzoeken nu met transgenderjongeren hoe we dit in een voorstelling kunnen brengen."

Sabri Riahi

Sabri onderzocht op verzoek van LTO Noord hoe werkgevers in hun sectoren op dit moment tegen diversiteit aankijken. Hij vroeg ze of ze in diversiteit een mogelijkheid zien om de verwachte personeelskrapte op te lossen. Daarvoor bezocht hij 24 bedrijven.

Lees hoe je Sabri voor je eigen organisatie kunt inzetten op www.kieskleuringroen.nl de mensen - focusgroep

de bazar

SAMENGESTELD DOOR GERTURDE VAN DEN BRINK

Er zijn diverse organisaties met vergelijkbare doelstellingen als Kies Kleur in Groen. Ook zij ontwikkelen materialen die scholen kunnen gebruiken voor leerlingen, docenten en ouders. Lespakketten, tentoonstellingen, boeken en nog veel meer. Het KKiG Magazine selecteert in elk nummer de mooiste, leukste en meest bruikbare tips. Dit keer staat de Bazar in het teken van Burgerschap.

Anne Frank app Op dertig bijzondere plekken in de stad kun je met de mobiele applicatie Annes Amsterdam de geschiedenis van Anne Frank en haar tijdgenoten op de plek zelf verkennen. De Anne Frank Stichting, wil de oorlogsgeschiedenis van de stad op deze nieuwe manier beter bekendmaken. De app is beschikbaar in het Nederlands, Engels en Duits en is geschikt voor smartphones met iOS, Android en WP7.

<http://www.annefrank.org/nl/Wereldwijd/Nieuws/2012/Mei/Anne-Franks-Amsterdam/>

Bouw een muurtje over digitaal pesten Een wachtwoord hacken, anonieme smsjes sturen, klasgenoten virussen sturen, roddelen via MSN en blootfoto's op internet zetten. Welke school heeft er niet mee te maken? Wat doet jouw school ertegen en hoe maak je digitaal pesten bespreekbaar in jouw klas? Deze kaartjes kunnen een hulpmiddel zijn om digitaal pesten in de klas aan de orde te stellen. Een korte handleiding is bijgesloten. Een set kaarten is voldoende voor een klas van 20/30 leerlingen. Set kaarten prijs: € 16,95, te bestellen via www.pestweb.nl

Opstaan tegen homofobie Een bruikbare start voor klassengesprek over homoseksualiteit nodig? Homofiele en lesbische jongeren hebben hun eigen verhaal op camera vastgelegd. Deze ontwapenende filmpjes zijn te zien op de website www.sta-optegenhomofobie.nl. Bekijk het verhaal van Karlijn op:

Lessen burgerschap op een leuke manier vormgeven?

In het nieuwe boek **'Werkvormen voor het puberbrein'** heeft Nanny Löning, meer dan 60 werkvormen beschreven. Ze geeft elke docent de kans om pubers uit te dagen. De werkvormen, ook wel energizers genoemd, zijn geordend in negen categorieën zodat pubers in een veilige omgeving leren samen te werken. Toepasbaar voor alle lessen, in het bijzonder voor lessen burgerschap. Nanny is docente aan het Wellantcollege. Bestel bij de boekhandel of bij BOL.com.

Een veilige school voor iedereen: Gay-Straight Alliance

Een Gay-Straight Alliance is een groep leerlingen en docenten die willen dat hun school veilig is voor iedereen. Of je nu homo, hetero, lesbo, bi, transgender of in dubio bent... Op veel scholen in Nederland zijn al zo genoemde GSA's opgericht. Er is een docentenhandleiding

verschenen, waarin allerlei tips en aanbevelingen voor onderwijspersoneel te vinden zijn. www.gaystraightalliance.nl/ of download direct de docentenhandleiding:

Niet alleen het groene onderwijs is bezig met meer diversiteit, ook steeds meer bedrijven realiseren zich dat meer diversiteit een meerwaarde kan hebben voor de bedrijfsvoering. In de rubriek 'De praktijk van diversiteit' laten we een paar mooie verhalen zien uit het groene bedrijfsleven.

de praktijk van d

Saira Swaria bij amaranthus, een eetbare bloem

Als er één bedrijf is dat je divers kunt noemen, is het wel De Groene Schuur in Groessen, een klein dorpje onder de rook van Arnhem. Ferdinand en Anja Eeuwes kweken in hun kas meer dan 350 verschillende groenten en kruiden uit alle werelddelen. Ze doen dat met hulp van medewerkers die ook heel divers van oorsprong zijn. Wie gaat tellen komt aan minstens vijftien verschillende nationaliteiten. "Leren doe ik vooral van andere culturen en van andere generaties" vertelt Ferdinand. In het begin keken de mensen in het dorp wel vreemd op van 'die bui-

tenlanders' die op weg waren naar hun werk bij de Groene Schuur. Maar nu zijn de meesten er wel aan gewend.

"Omgekeerde integratie kun je bereiken met eten," stelt Ferdinand Eeuwes. Wat hij wil zeggen is dat niet alleen wie afkomstig is uit een andere cultuur moet integreren, maar dat ook wij, oorspronkelijke Nederlanders, ons best kunnen doen om die andere culturen te leren kennen. Daar worden we rijker van. En koken en eten helpt daar uitstekend bij.

Wat de boer niet kent

Al die verschillende groentes worden niet alleen verkocht, maar ook gebruikt voor de kookworkshops die de Groene Schuur biedt: Pakistaans, Keniaans, Surinaams, Iraakees, Marokkaans, Balkan, Chinees, Indisch, Thais, Vietnamees koken, je kunt het er allemaal leren.

Ook de deelnemers zijn heel divers: bedrijfsfeesten, huwelijken, scholen, een groep Macedoniërs, een bus Marokkanen. Zelfs boer Aad (van Boer zoekt Vrouw) en zijn vrouwen kwamen hier kruiden pluk-

iversiteit

TEKST: SASKIA LICHT | FOTOGRAFIE: MARION KLERKEN

‘Wij helpen hier de omgekeerde integratie een handje met eten’

ken en eten. Al leek hij niet zo gecharmeerd van kruidig eten.

Zelfvertrouwen

Voor het verzorgen van al die workshops zijn er vrouwen en mannen die zelf allemaal een verschillende culturele achtergrond hebben. Een van hen is Saira Swaria. Ze is van Pakistaanse afkomst, geboren in Kenia, opgegroeid in Londen en nu al 33 jaar in Nederland met haar man die afkomstig is uit Oeganda. In Arnhem, waar ze woont, heeft ze een groot netwerk van vrouwen van allerlei komaf: Marokkaans,

Turks, Somalisch en is ze druk met vrijwilligerswerk. Met veel plezier begeleidt ze één keer per maand een groep bij het koken in de Groene Schuur. Vandaag heeft ze Surinaamse roti gemaakt, maar haar favoriete Keniaanse gerecht is kip met courgette, aubergine en Afrikaans brood. Thuis eet ze ook wel boerenkool, maar dan met halalworst.

Ze doet dit nu al acht jaar, en het heeft haar vooral zelfvertrouwen gegeven. Het kost haar geen enkele moeite meer om voor de groep haar verhaal te doen. Ze

krijgt ook veel waardering. “Als de mensen weggaan, klappen ze voor je,” vertelt ze. En ze geeft deelnemers ook wel tips uit haar cultuur. Rimpels voorkomen? Eén keer per dag smeren met kurkuma vermengd met olijfolie.

“Ieder mens heeft talent” zegt ze, “maar het valt in Nederland niet altijd mee om dat ook te ontwikkelen met alle regeltjes die we hier hebben.” In de Groene Schuur heeft ze in elk geval een aantal van haar talenten tot bloei gebracht. ■

Nederland en Turkije: groene handelsbetrekkingen

2012 is het jaar van de 400-jarige bilaterale betrekkingen tussen Nederland en Turkije. Het was de Nederlandse diplomaat Cornelis Haga die in 1612 toestemming kreeg om onder Nederlandse vlag handel te drijven in het Ottomaanse Rijk. Sindsdien is de band met Turkije nooit onderbroken. Ook in het groene onderwijs is de band tussen Nederland en Turkije speciaal en dat komt mede door de onderlinge uitwisselingen in 2009, 2010 en 2011.

TEKST: MARJOLIJN VAN EENDENBURG | FOTOGRAFIE: JAN VAN WEPEREN

Kies Kleur in Groen daagde het groene onderwijs uit om –in het kader van het jubileum- concrete projectideeën in te dienen die de onderlinge samenwerking tussen Nederland en Turkije zichtbaar maken. Uit alle inzendingen verdienen drie scholen een speciale vermelding. Zij ontvangen elk vijfduizend euro startsubsidie om hun projectidee te realiseren (zie de projectideeën in de kaders).

‘Isa was onder de indruk van de ervaring en expertise van de studenten’

Een ander bijzonder verhaal is dat van de Amsterdamse ondernemer (en focusgroeplid) Isa Kilicarslan. In zijn geboorteplaats Yozgat in Turkije wil hij een melkveehouderijbedrijf naar Nederlands model beginnen. Omdat hij van melkveehouderij geen kaas heeft gegeten, vroeg hij vijf studenten van het Nordwin College om advies.

Turkije is een land van connecties

De redactie sprak met Jan van Weperen en twee melkveehouderijstudenten. In het Friese Oosterwolde is Jan van Weperen al ruim dertig jaar melkveehouder. Op

280 hectare houdt hij samen met zijn broer en neef 480 melkkoeien en 340 stuks kleinvee en is daarmee één van de grootste melkveehouderijen van Nederland. Jan is de vierde generatie die hier boert en de vijfde generatie doet al volledig mee in het management van het bedrijf. In 2006 benaderde AOC Friesland Jan van Weperen omdat het op meerdere fronten slecht ging met de veehouderijopleiding. Nadat hij het vertrouwen van het docententeam had gewonnen, zijn er tal van veranderingen en vernieuwingen doorgevoerd. Praktijk en theorie sluiten nu beter op elkaar aan en de opleiding is niet langer intern gericht. Friesland heeft nu weer een gezonde veehouderijopleiding en ten opzichte van 2006 is de instroom verdubbeld. Jan is nog steeds als coach betrokken bij Nordwin College, zoals AOC Friesland tegenwoordig heet.

Gabriëlle Voshart (21) is een enthousiaste boerendochter die de veehouderij supermooi vindt. “Ik hou ervan om met dieren te werken. Het werk is afwisselend en zo puur.” Ze is inmiddels klaar met haar veehouderijopleiding. In Leeuwarden studeert ze agrarische bedrijfskunde. Ook voor Thijs Riem Vis (21) is het boerderijleven een grote passie. Omdat zijn ouders geen boerenbedrijf hebben, ziet hij zichzelf in de toekomst helaas niet boeren. Hij studeert nu financieel management. Isa’s plan was om in Yozgat drie stallen te laten bouwen

ditie van deze magerke koeien laat duidelijk te wensen over

Turkse mannen ontmoeten elkaar in het theehuis

Het Turkse landschap is indrukwekkend

aandacht voor de van de studenten

De grote agrarische sector in Turkije is verantwoordelijk is voor ruim 10% van de werkgelegenheid.

Veeteeltproducten zoals vlees, melk, wol en eieren vertegenwoordigen een derde van de waarde van de landbouwproductie.

met elk tachtig koeien. Kijkend door hun Nederlandse bril vonden de veehouderijstudenten dat niet logisch en verre van efficiënt. Ze wilden hem op andere gedachten brengen, maar hoe? Dat gebeurde in Friesland waar ze Isa diverse melkstallen lieten zien en hem in contact brachten met melkveehouders. De dag werd afgesloten bij consultants bureau 'The Friesian' waar een financieel adviseur toelichting gaf op het bedrijfsontwikkelingsplan van de studenten. Jan van Weperen denkt dat Isa door deze dag in de gaten kreeg wat voor vlees hij in de kuip had. "Isa was duidelijk onder de indruk van onze ervaring en expertise. Nog diezelfde dag besloot hij om met z'n allen naar Yozgat te gaan."

Tot op het laatste moment was de trip onzeker. Dat had volgens Gabriëlle te maken met Isa's manier van werken. "Niks plannen en ondertussen alles regelen." Uiteindelijk vertrokken Isa, zijn zakenvrienden Mehmet en Ali, Jan van Weperen, de vijf veehouderijstudenten en een subsidioloog begin april voor een week naar Turkije.

Burgemeester

Hoewel Yozgat centraal in Turkije ligt, begon de reis in het zuidelijke Antalya. De drieduizend kilometer naar Yozgat werden in een klein busje afgelegd. Was het niet logischer geweest om naar Ankara te vliegen, dat >>

Isa Kilicarslan

Focusgroeplid Isa Kilicarslan wordt in 1972 geboren in Yozgat (Turkije). Zijn vader werkte toen al twee jaar als gastarbeider in een textielfabriek in Rijssen. In Turkije groeit Isa op met zijn jongere zusje, moeder en oma. Isa bewaart goede herinneringen aan zijn jeugd. Een primitieve vakantie in een klein dorpje op het platteland maakte veel indruk op Isa (zie foto).

Isa leert voor elektromonteur. Op een koude februariochtend in 1989 vertelt zijn moeder hem dat ze naar Nederland gaan verhuizen. Het herenigde gezin vestigt zich in Amsterdam. Isa laat de elektrotechniek voor wat het is en wordt ondernemer. In Amsterdam begint hij een innovatief leasebedrijf voor elektrische auto's dat hij inmiddels heeft verkocht. Nu beheert hij een kleine verzekeringsportefeuille en leidt sinds 2011 samen met een compagnon Transportbedrijf Aryiana.

Twee jaar geleden kreeg Isa het idee om in Yozgat een melkveehouderij te beginnen. Via Kies Kleur in Groen kwam hij in contact met Jan van Weperen en de veehouderijstudenten, aan wie hij zijn plan voorlegde. Met de ondernemersgeest van Isa en kundige vakmensen uit Nederland zien zij een mooie toekomst weggelegd voor de melkveehouderij in Yozgat.

Op bezoek bij de burgemeester van Gelendost, dat bekend staat om zijn lekkere appels

De universiteit

Samen eten van een gerecht is een teken van verbondenheid

‘Turkije ontwikkelt zich uiteindelijk op zijn eigen manier’

vlakbij Yozgat ligt? Jan: “Turkije is een land van connecties. Als je daar iets wilt, gebruik je je netwerk”. In alle plaatsen die ze bezochten - Isparta, Burdur, Konya, Nevşehir – hadden Isa en zijn zakenvrienden connecties. Dat leverde veel nuttige bezoeken op. Het was apart om te zien dat degene die in een bepaalde plaats connecties had, op dat moment ook de bestuurder van het busje was. Dit zegt volgens Jan iets over de Turkse cultuur. “Hier ben ik en ik ben belangrijk.”

Thijs was onder de indruk van het Turkse landschap. “Het is prachtig. Je ziet mooie hoogvlakten waar geiten en schapen grazen. Rondom liggen besneeuwde berg-

toppen.” In tegenstelling tot het subtropische Antalya heerst er in Yozgat een landklimaat en zijn er ‘s zomers en ‘s winters grote temperatuurverschillen.

Samen bidden

Het Nederlandse gezelschap dompelde zich een week onder in de Turkse cultuur. Ze hebben heel wat thee gedronken en met elkaar de waterpijp gerookt. Thijs was weg van Lahmacun - vlees op deeg – beter bekend als Turkse pizza. Jan, Gabriëlle en Thijs bezochten verder een moskee, waar Isa voorging in gebed. Dat maakte op alle drie grote indruk. “Bidden is een beleving van binnenuit die heel intens is. Door die beleving met ons te delen, gaf Isa uiting aan een stukje verbondenheid,” zegt Jan.

Groeiende wereldeconomie

Waar in Nederland alles met de weg der geleidelijkheid verloopt, ontwikkelt Turkije zich momenteel storm-

In Turkije zijn circa 1.900 Nederlandse bedrijven actief, Nederland behoort tot de top 3 van investeerders in Turkije

Oriënteren op de Oriënt - Wellantcollege Den Haag

Wellantcollege Westvliet is een vmbo-groenschool aan de rand van Den Haag. Op school is er weinig van te merken dat de helft van de Haagse bevolking allochtoon is. Er is nauwelijks contact met allochtone leeftijdgenoten. Hoog tijd voor ‘Oriënteren op de Oriënt’. Het plan is om naar Turkije te gaan, waar leerlingen, docenten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven op zoek gaan naar verschillen en overeenkomsten tussen elkaar en rondom groene thema’s. Hoe kijkt Turkije bijvoorbeeld aan tegen diervverzorging? Juist in contacten met andere culturen leren jongeren veel over zichzelf. Door samen op te trekken, ontstaat er wederzijds begrip en kan dit bezoek de basis vormen voor een langdurige samenwerking en vriendschap. De school begint met contact leggen met Turkse Nederlanders in de eigen omgeving.

wellantcollege

achtig handgeschilderde aardewerk schalen

Jan, Gabriëlle en Thijs in de tuin van de Jan's boerderij in Oostervolde

Jan van Weperen

Turkije is wereldwijd de grootste producent van hazelnoten, kersen, vijgen, abrikozen, kweeperen en granaatappels

achtig. Met één van de snelst groeiende economieën ter wereld kan Turkije, volgens het IMF, in 2050 uitgroeien tot de negende wereldeconomie. Hun economie staat nu nog op de zeventiende plaats, net achter Nederland. Wat merk je daarvan als je in Turkije bent? Het viel Thijs op dat steden met een universiteit, zoals Yozgat, het hardst groeien. "Je ziet daar veel beton van alle (woning)bouwprojecten."

Ook de agrarische sector groeit. In de helft van alle provincies lopen er agrarische stimuleringsprojecten. Dat is soms kleinschalig, waarbij elk gezin een koe krijgt, maar ook grootschalig. Jan vertelt dat er dit voorjaar een boerenbedrijf is gestart waar veertig gezinnen in totaal 1.200 koeien houden. "Mensen zijn gewend om met hun koeien in huis te leven. Een gemiddeld boerenbedrijf heeft minder dan tien koeien. Lukt het deze mensen om in dit tempo zulke grote veranderingen door te maken? Schaalvergroting is een ingewikkeld proces. Het zijn voor ons interessante ontwikkelingen om te volgen."

Als ervaren melkveehouder viel het Jan op dat de kwaliteit van de koeien matig was. "Het voer behoeft veel aandacht. Een constante voerkwaliteit is ontzettend belangrijk, maar bij sommige boeren was het voer op en kregen hun koeien stro met wat maïsstengels. Daar kunnen koeien geen melk van geven." Nederland heeft in Turkije als veehouderijland een goede naam. Ondanks de roep om kennis vanuit Turkije kan het Nederlandse groene onderwijs daar in Jan's beleving slechts ten dele betekenisvol zijn. "Turkije kan het Nederlandse landbouwbeleid niet kopiëren. We kunnen kennis brengen, maar uiteindelijk ontwikkelt Turkije zich op zijn eigen manier." ■

De bindende kracht van Groen: samen leren en samen werken

Stoas Wageningen | Vilentum Hogeschool

Een tuincentrum in Istanbul naar Europees model. Dat is de opdracht die Stoas-studenten in het kader van de module Marketing en Communicatie onlangs afrondden. In Nederland en Turkije onderzochten ze de samenwerkings- en marktmogelijkheden van het Turks-Nederlandse bedrijf Syam, dat kamer- en tuinplanten en snijbloemen kweekt en verkoopt. Syam bevoorraadt tuincentra in Nederland en Turkije. Marktmogelijkheden, communicatiebeleid en scholingsbehoefte zijn aspecten die de studenten onder de loep namen. Voor studenten met een multiculturele achtergrond was dit een aantrekkelijk onderwijsprogramma. Voor de Turkse partij leverde de samenwerking een schat aan strategische informatie op. Duidelijk een win-win situatie waar de onderlinge contacten van opbloeden.

Citaverde College Horst Uitwisseling Nederland Turkije op de Floriade

Citaverde College in Horst greep de Floriade in Venlo aan om de handelsbetrekkingen tussen Nederland en Turkije te vieren. Van 18 tot en met 25 april was er voor vmbo-leerlingen een culturele uitwisseling met het Doga Kolegi. Dat is een moderne groene privéschool in de buurt van Istanbul. Hoogtepunt van het bezoek was de viering van 'de dag van het kind' die met scholen uit tien andere landen werd gevierd. Het werd een interculturele happening boordevol dans en cultuur. Bij Turkse gastgezinnen maakten de vmbo'ers kennis met de warme Turkse gastvrijheid. Het is de bedoeling dat de Turkse leerlingen ook nog een tegenbezoek aan het Citaverde College gaan brengen.

Oogst uit Suriname

Maureen Silos over duurzame landbouw in Suriname

In 2011 reisde een Nederlandse delegatie van het groene onderwijs naar Suriname. Al snel werden er grote tegenstellingen duidelijk. Het land biedt heel veel mogelijkheden voor het groene onderwijs en voor onze leerlingen, maar is tegelijkertijd nog ongeorganiseerd en loopt ver achter op agrarisch gebied (lees ook het reisverslag in het vorige nummer van het Kies Kleur in Groen Magazine). Sinds de reis zijn er veel contacten over en weer. De Kardi Kartosoewito van het Natuur-Technisch Instituut in Nickerie heeft voor de zomer AOC Terra en Stoas Wageningen bezocht en afspraken voor samenwerking gemaakt. Wim Bajnath, voorzitter van de Landbouwcoöperatie Kwatta, Suriname, werkt met bezoeken aan onder andere Lentiz Onderwijsgroep en Clusius College en aan duurzame relaties tussen groen Suriname en groen Nederland en tijdens de eerste maanden van dit schooljaar lopen stagiairs van Wellantcollege stage in Paramaribo.

‘Een oplossing voor de landbouw in Suriname lijkt ver weg’

TEKST: TOON VAN DER VEN | FOTOGRAFIE: MICHEL KAAL EN MIRJAM KUGGELEIJN

Een ander hoogtepunt was het bezoek van Maureen Silos, directeur van The Caribbean Institute (CI). Zij maakte in Suriname diepe indruk op de bezoekers met haar verhaal over duurzaamheid. Stoas Wageningen vond het vanzelfsprekend haar uit te nodigen voor het eerste Studium Generale van dit studiejaar. In twee drukbezochte bijeenkomsten schetste ze een eerlijk beeld van de stand van zaken in de Surinaamse landbouw, waarbij haar achtergrond als sociologe voor een extra dimensie zorgde.

Casino-landbouw

Dat verhaal is er een van zorg en hoop. In de Surinaamse landbouw wordt ‘het failliet van het groeimodel’ zichtbaar: de vruchtbare tien centimeter toplaag van de bodem, de ‘huid van de aarde’, wordt vernietigd door vervuiling. Maureen heeft het over ‘casino-landbouw’: er wordt geplant en gezaaid maar de opbrengst is steeds onzekerder. Alles wordt geregeld via ‘vitamine R’ (relaties) of niet. Er zijn geen productschappen, het ministerie heeft geen eigen kwaliteitscontrole, zodat iedere kleine boer eigenlijk op zichzelf aangewezen is. Samenwerking komt niet van de grond vanwege angst voor concurrentie. Door onder andere het gebrek aan infrastructuur loont het nauwelijks om meer te produceren – het lukt niet om de producten naar de markt te brengen – en blijft een groot deel van de grond onbebouwd.

Een verhaal om pessimistisch van te worden. Voeg daarbij de ingewikkelde etnische structuur van de Surinaamse maatschappij en het is duidelijk dat dit mooie, maar kleine land vervalmen lijkt te worden door ‘het groeimodel dat de wereld fragmenteert en mensen uit elkaar speelt’. Waar moet je zelfs maar een begin van een oplossing zoeken?

Integratie van sociale- en economische duurzaamheid

Maureen legt uit dat de voorwaarden voor sociale- en economische duurzaamheid samen kunnen gaan:

participatie, vrijheid, inclusie van meerdere identiteiten. Wat een probleem lijkt te zijn, de etnische verdeeldheid van het land, kan tot kracht omgevormd worden: behoud de verschillende elementen van de Afrikaanse-, Aziatische- en Europese wortels van de samenleving. Het ‘magische Afrika’ leert ons ook gezond om te gaan met ons lichaam en seksualiteit en een participerend bewustzijn; het ‘mythische Azië’ leert ons verbondenheid en moraliteit voor en het ‘rationele Europa’ helpt ons op te komen voor kwaliteit van het leven, ‘groen denken’.

De slagzin *Wroko Nanga Koni (slim werken) van het Caribbean Institute begint bij de bodem, letterlijk, en werkt toe naar de symbiotische cyclus, de natuurlijke kringloop als basis van een gezond bestaan. Dat kan op kleine schaal en inmiddels werken er tientallen kleine boeren binnen deze invloedsfeer: zelforganisatie, zelfscholing (‘ondanks het ministerie’) en participatie in plaats van concurrentie.*

Maak de sector interessant voor jongeren

In het interview dat KKiG Magazine met haar had benadrukt Maureen het belang van samenwerking met het Nederlandse groene onderwijs. Samen kunnen we de sector in Suriname interessant maken voor jonge mensen, die anders hun zekerheid in een overheidsbaan zoeken (zeventig procent van de bevolking werkt bij de overheid). Het curriculum moet gemoderniseerd worden: van een economisch groeimodel naar duurzaamheid als rode draad.

Met het uitputten van fossiele brandstoffen en het verpesten van de bodem hebben we zichtbaar het einde van het oude model bereikt. Alleen inclusief denken, niet links of rechts, niet etnisch verdeeld maar etnisch gemengd, kan ons nu van onderaf helpen goede >>

Maureen Silos

Maureen in gesprek met Stoas studenten

'De Warmonderhof is een droom'

voorbeelden te stellen. Op kleine schaal bereikt het CI nu al tientallen boeren en vindt het gezonde financiering. Die is nodig want in tegenstelling tot Nederland en Europa is er in Suriname geen overheidssubsidie.

Het CI heeft inmiddels contacten met de Warmonderhof ('heel inspirerend: een droom'), Stoas, PTC en andere agro-organisaties. Studentenuitwisseling en stagebezoeken over en weer moeten helpen de eerste successen te bestendigen.

Het tweede studiebezoek aan Suriname staat op stapel. Er liggen kansen over en weer. Suriname bevindt zich in een transitiefase die mogelijkheden en hoop biedt. Maureen Silos' inspirerende bezoek heeft ons allemaal gewezen op de noodzaak van samenwerking op basis van gelijkwaardigheid binnen de enorme potentie voor duurzame landbouw. ■

Madelon de Beus

Madelon de Beus, directeur Stoas Wageningen, over de keuze voor Maureen Silos: 'Iemand die zo gedreven haar kennis en expertise inzet om de kleine boeren in Suriname te helpen ontwikkelen en zo een bijdrage te leveren aan een duurzame wereld, onder niet altijd even gemakkelijke omstandigheden, daar wilden wij onze studenten en collega's graag mee kennis laten maken. Het was zo vanzelfsprekend: we, de vier Stoas collega's die haar in Suriname ontmoetten, waren het daar binnen een seconde over eens. Het was de combinatie van haar kennis, haar eigen ontwikkeling en leren, haar voortdurende

Najim Adda

Najim werkt graag met jongeren. Waar hij ze ziet, vertelt hij iets over de mogelijkheden die de groene sector hen heeft te bieden. Op dit moment zoekt hij zelf werk als projectleider in de groene sector, hij is erg enthousiast over het groene onderwijs.

Lees hoe je Najim voor je eigen organisatie kunt inzetten op www.kieskleuringroen.nl de mensen - focusgroep

nieuwsgierigheid, de manier waarop ze dat met haar eigen talenten in de praktijk brengt, haar verliefdheid op de bodem en haar passie.'

Waarom Suriname?

Madelon de Beus: 'Met de tweede reis werk je aan verduurzaming van de samenwerking op het gebied van onderwijs en voorlichting. Voor onze studenten zijn stageplaatsen in Suriname een laagdrempelige manier van internationalisering vanwege de taal: er zullen binnenkort enkele Stoas-studenten stagelopen in Nickerie. In Suriname kunnen wij meehelpen aan de pedagogisch-didactische scholing van voorlichters, die al wel inhoudelijk deskundig zijn.'

'Hiermee laten we ook zien hoe belangrijk we de achtergrond en cultuur vinden van de nieuwe Nederlanders, uit vooral de TMSA-landen (Turkije, Marokko, Suriname, Antillen). Dat heeft er al toe geleid dat we via Maureen Silos meer contact hebben met Surinamers in Nederland; heel stimulerend voor Kies Kleur in Groen.'

Rudy Richardson

Rudy Richardson, lector diversiteit aan Staos Wageningen: zo'n reis biedt een versterking van het onderzoek naar succesvoorwaarden bij trans-culturele ontmoetingen, zowel nationaal als internationaal. Afspraken zijn zoveel concreter en succesvoller als je je eerst verdiept hebt in elkaars cultuur. Momenteel houden veel scholen de contacten met Suriname af, bijvoorbeeld vanwege Bouterse. Maar je kunt je ook afvragen hoe het komt dat hij zo populair is in Suriname, vooral bij de jongeren, en dat als uitgangspunt accepteren.'

column

kaka-iigee

Esther is programmamanager van Kies Kleur in Groen en woont in Wageningen.

Versie 2

Onze pleegzoon koos meestal de flegmatieke weg. Als Turkse jongen kreeg hij vaak de vraag 'hoe zit het met jou en je tante'. Hij schatte zijn gesprekspartner razendsnel in en koos voor één van de twee varianten die onze levenssituatie samenvatte. Versie 1: ik woon bij mijn tante. Die blonde vrouw is mijn andere tante. Ze hebben wat met elkaar. Versie 2: ik woon bij mijn tante. En dan is er ook nog die blonde vrouw. Ze helpt met mijn opvoeding.

Ik geef toe, variant 2 vond ik moeilijk aan te horen. (Die blonde vrouw, zei ik een keer achteraf tegen hem, is dat nou dezelfde die op zaterdag altijd de badkamer komt poetsen?). Maar toch was zijn strategie begrijpelijk en effectief. Hij kan het ook niet helpen dat hij opgroeide bij twee vrouwen en dat er mensen zijn, die dat maar niks vinden. Door zijn feilloos ontwikkelde inschattingsvermogen, slalomde hij zo langs allerlei homofobe mensen zijn jeugd door, zonder al te veel commentaar op zijn leefsituatie.

Nu zijn de tijden dan veranderd. De acceptatie van lesbische-, homoseksuele-, biseksuele- en transgender mensen staat onder druk. Voorlichting over seksuele diversiteit wordt verplicht op scholen. Negen politieke partijen hebben een 'roze stembusakkoord' gesloten. Er staat bijvoorbeeld in dat een ambtenaar straks niet meer mag weigeren om mij met een vrouw te trouwen, ook al vindt hij dat diep in zijn hart een onvergeeflijke zonde.

Ik ben een groot voorstander van een goed homobeleid op scholen. Het is nodig. Kies Kleur in Groen is een roze netwerk aan het inrichten om dit op diverse niveaus te stimuleren en ondersteunen. Groene scholen profiteren enorm van Theater Aan Z, die met hun interactief theater docenten en leerlingen in hun hart raken en helder maken waarom een homobeleid voor alle mensen op school van belang is. Het gros van de scholen is in staat hierin grote stappen te zetten met input van ons. Vrijwillig.

Allemaal weten we dat een klein deel van de schoolbesturen in Nederland geen enkele vorm van seksuele diversiteit accepteert en dit uitdraagt aan leerlingen. Daar zullen we niets aan veranderen. Niet met wetten, verplichtingen, akkoorden. Mijn pleegzoon zou aan één blik op de directeur van zo'n school genoeg hebben. Oké: versie 2.

Esther Wouters

Groene Conferentie 2012 - donderdagmiddag 13 december

Natuur- en Milieueducatie in beweging

Hoe gaat Rotterdam haar natuur – en milieueducatie vormgeven in de komende jaren?

12.00 uur: Groenelunch *

13.00 uur: Aanvang conferentie

Spreekers en debat onder leiding van Suzanne Mulder

Locatie: Schieblock, De Dependance, Schiekade 189 Rotterdam (direct aan het Hofplein)

Volg ons op: www.milieueentrum.rotterdam.nl en [www.twitter.com/milieueentrum](https://twitter.com/milieueentrum)

Aanmelden gratis via: info@milieueentrum.rotterdam.nl (aantal plaatsen is beperkt tot 150)

* lunch je mee, een kleine bijdrage van € 5,-

rma
rotterdams milieueentrum

Ons Klimaat Iedere Lucht Samen Duurzaam Mijn mobiliteit

Vier goed bruikbare lespakketten voor het Voortgezet onderwijs over luchtkwaliteit, klimaatveranderingen, duurzame mobiliteit en duurzame mobiliteit met 25 tv-films op DVD!

Te bestellen via:
info@milieueentrum.rotterdam.nl

Bekijk de filmpjes ook op:
www.iederslucht.nl

rotterdams milieueentrum

www.milieueentrum.rotterdam.nl

“Een bloem kun je verzorgen, maar hij groeit uit zoals hij wil”

Deze slogan bedachten leerlingen van een groene vmbo. Ze was onderdeel van de “Schoolvisite”, een werkvorm van EduDivers waarmee leerlingen aan hun eigen school advies uitbrengen over veiligheid en seksuele diversiteit.

Wij geven trainingen aan directeuren, docenten, vertrouwenspersonen en leerlingen. Daarnaast zijn wij gespecialiseerd in advies voor cultuurverandering op school rondom seksuele diversiteit.

eduDivers

kenniscentrum
voor onderwijs en
seksuele diversiteit

www.edudivers.nl | info@edudivers.nl | 020 4288073

Mooi! De nieuwe KKiG website is online

Wie nu op kieskleuringroen.nl kijkt, ziet een splinternieuwe website. De oude, vertrouwde groene site is vervangen door een frisse, lichte site die transparant en overzichtelijk is. Nieuw is het 'snel kiezen' menu op de homepage. Je ziet direct waar op de site informatie te vinden is over uiteenlopende thema's. Leuk zijn verder de tweets die via @kkigr in beeld verschijnen.

Het keuzemenu in de linker balk geeft toegang tot alle mogelijke informatie over Kies Kleur in Groen. Of het nou het activiteitenplan 2012/2013 is, de rolmodellen of alle maatwerkactiviteiten. Het is snel en gemakkelijk te vinden op de nieuwe site. Om het in gebruik nemen van de site te vieren, deelt Kies Kleur in Groen heerlijke chocoladesticks uit.

Nog vragen over KKiG of de website? Laat het weten aan de helpdesk. (ewouters@aequor.nl).

Kies Kleur in Groen is een landelijk programma van alle AOC's, de VBG, Stoas Hogeschool en Aequor. Wageningen Universiteit en het Hoger Agrarisch Onderwijs onderschrijven de doelen van Kies Kleur in Groen. Kies Kleur in Groen wordt ondersteund door het ministerie van EL&I, de AOC Raad en FORUM instituut voor multiculturele vraagstukken.

Programmamanagement:

Hilda Weges en Esther Wouters
Postbus 458 | 6710 BL Ede
T 0318-648900 | F 0318-641184
info@kieskleuringroen.nl
www.kieskleuringroen.nl

Redactie Kies Kleur in Groen Magazine:

Esther Wouters (programmamanagement KKiG)
Gertrude van den Brink (Wellantcollege en coördinatiegroep KKiG)
FORUM instituut voor multiculturele vraagstukken
Gerrit Strijbis (AOC Oost)
Toon van der Ven (Stoas Hogeschool)
Ton van den Born (Aequor)
Marjolijn van Eendenburg (AOC Raad)
Saskia Licht (Aequor)

Eindredactie Kies Kleur in Groen Magazine:

Mirjam Kuggeleijn (AOC Raad)

Fotografie:

Marion Klerken
Ton van den Born
Karen Oppelland
Jan Weperen
Michiel Kaal
Mirjam Kuggeleijn

Concept en vormgeving:

YON-Vormgeefwerk

Drukwerk

Torendruk

ISSN nummer: 2211-2251

© 2012 Kies Kleur in Groen Magazine verschijnt twee keer per jaar in een oplage van 4.500 exemplaren. Overname van teksten is toegestaan onder bronvermelding en met toestemming van de redactie.

Kies Kleur in Groen Award

De KKIG Award wordt jaarlijks uitgereikt op de landelijke manifestatie Kies (én kijk) Kleur in Groen, dit jaar op woensdag 27 maart 2013.

Categorieën

De Award wordt in 2012/2013 uitgereikt voor beste voorbeelden in de volgende categorieën

> **Categorie externe oriëntatie**

Beste voorbeeld samenwerking van groen onderwijs en bedrijfsleven rondom diversiteit

> **Categorie Kies Kleur in Klas**

Beste voorbeeld van lesactiviteiten of projecten met leerlingen rondom diversiteit
(www.kieskleurindeklas.nl)

Hoe u mee kunt doen

Alle activiteiten die gemeld zijn op de website van Kies Kleur in de Klas dingen mee naar een nominatie voor de Award. Voor de categorie externe oriëntatie, samenwerking met het bedrijfsleven, kunt u uw goede voorbeeld melden via info@kieskleuringroen.nl.

Lid worden van het Kies Kleur in Groen Magazine?

U ontvangt dit magazine nu bij uw Vakblad Groen Onderwijs, via uw onderwijsinstelling of de bedrijfsadviseur. Maar het is ook mogelijk om een abonnement te nemen op het Magazine. Bijvoorbeeld omdat u het liever thuis wilt ontvangen. Of omdat u wel betrokken, maar niet rechtstreeks verbonden bent met het groene onderwijs. In dat geval kunt u een abonnement aanvragen bij Marleen Jacobs via marleen.jacobs@aocraad.nl. Er zijn geen kosten aan verbonden.

Isa Kilicarslan

Isa wordt veehouder in Turkije. Om zijn melkveebedrijf een goede start te geven, nodigde hij 5 leerlingen van het Nordwin college uit om met hem door Turkije te reizen. Samen bezochten ze diverse bedrijven om te bekijken wat een slimme aanpak voor Isa zou zijn gezien de Turkse situatie. De leerlingen konden hem van deskundig ondernemersadvies voorzien. Voor henzelf was het ook geweldig leerzaam.

Lees hoe je Isa voor je eigen organisatie kunt inzetten op www.kieskleuringroen.nl de mensen - focusgroep